

Міністерство освіти і науки України
Луцький національний технічний університет
Факультет цифрових, освітніх та соціальних технологій
Кафедра соціогуманітарних наук

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА СТУПЕНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ «БАКАЛАВР»

**«ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ОБРАЗУ «Я», САМООЦІНКИ І ЦІННІСНИХ
ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ»**

Спеціальність 053 Психологія
Освітньо-професійна програма «Психологія»

Виконала: здобувач вищої освіти

Групи ПС-41

Миколайчук Ірина Віталіївна

(підпис)

Керівник:

К. соц. н., доцент

Піменова Ольга Олександрівна

(підпис)

Кваліфікаційну роботу

допущено до захисту

«__» _____ 2026 р.

К. психол. н., доцент

Гарант освітньої програми:

Савчук Надія Антонівна

(підпис)

Луцьк – 2026

АНОТАЦІЯ

Миколайчук І. В. Взаємозв'язок образу «Я», самооцінки і ціннісних орієнтацій майбутніх психологів. Рукопис.

Кваліфікаційна робота бакалавра ОПП «Психологія» спеціальності 053 Психологія. Луцький національний технічний університет. Луцьк, 2026.

Кваліфікаційна робота бакалавра складається з вступу, двох розділів, висновків і пропозицій, списку використаних джерел.

У роботі досліджено теоретичні засади та прикладні особливості взаємозв'язку образу «Я», рівня самооцінки та ієрархії ціннісних орієнтацій особистості майбутніх практичних психологів у процесі їхньої фахової підготовки.

Емпіричне дослідження проведено на вибірці з 60 здобувачів освіти із використанням комплексу валідних методик, зокрема опитувальника особистісного виміру Я-концепції, Шкали Розенберга та методу ранжування цінностей Рокіча. Математико-статистична обробка результатів за допомогою коефіцієнта Спірмена дозволила встановити щільні позитивні кореляції між загальним рівнем самооцінки та показниками конгруентності образу «Я», такими як автономія, самосповнення, добродієність та емоційна адаптація. Виявлено, що адекватна самооцінка структурує систему термінальних цінностей навколо ідей інтелектуального розвитку, пізнання та професійної спроможності, що є необхідною передумовою для успішної соціалізації фахівця соціономічного профілю. Встановлено, що в умовах сучасної суспільної нестабільності цілісна аксіосфера та позитивне самосприйняття виступають внутрішніми опорами, які забезпечують психологічну стійкість та резильєнтність здобувачів. Отримані дані можуть бути використані для розробки програм психологічного супроводу, спрямованих на розвиток емоційного інтелекту, зміцнення фахової ідентичності та профілактику професійного вигорання майбутніх психологів.

Ключові слова: образ «Я», самооцінка, ціннісні орієнтації, конгруентність, майбутні психологи, самосвідомість, професійна ідентичність.

ANNOTATION

Mykolaychuk I. V. The Interrelationship between Self-Image, Self-Esteem, and Value Orientations of Future Psychologists. Manuscript.

Qualifying thesis of the bachelor's degree program «Psychology» specialty 053 Psychology. Lutsk National Technical University. Lutsk, 2026.

The bachelor's thesis consists of an introduction, two chapters, conclusions and recommendations, and a list of references.

The study examines the theoretical foundations and applied peculiarities of the interrelationship between the Self-image, level of self-esteem, and the hierarchy of value orientations in future practical psychologists during their professional training.

The empirical study was conducted on a sample of 60 students using a battery of valid psychometric tools, including the Self-Concept Dimensionality Questionnaire, the Rosenberg Self-Esteem Scale, and the Rokeach Value Survey. Mathematical and statistical processing via Spearman's rank correlation coefficient revealed significant positive correlations between the global level of self-esteem and indicators of Self-image congruence, such as autonomy, self-fulfillment, integrity, and emotional adaptation. It was found that adequate self-esteem structures the system of terminal values around the concepts of intellectual development, cognition, and professional competence, which serve as essential prerequisites for the successful socialization of specialists in socio-economic professions.

The findings establish that under conditions of contemporary social instability, a cohesive axiosphere and positive self-perception act as internal resources ensuring the psychological stability and resilience of students. The results obtained can be utilized to develop psychological support programs aimed at enhancing emotional intelligence, strengthening professional identity, and preventing professional burnout among future psychologists.

Keywords: Self-image, self-esteem, value orientations, congruence, future psychologists, self-consciousness, professional identity.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ОБРАЗУ «Я», САМООЦІНКИ ТА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ	9
1.1. Образ «Я», самооцінка та ціннісні орієнтації в системі психологічних знань про особистість.....	9
1.2. Психологічні особливості взаємозв'язку образу «Я», самооцінки та ціннісних орієнтацій у майбутніх психологів.....	13
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ОБРАЗУ «Я», САМООЦІНКИ ТА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ	18
2.1. Організація та методи емпіричного дослідження	18
2.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження	20
ВИСНОВКИ	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	40

ВСТУП

Актуальність дослідження. Актуальність теми дослідження зумовлена стрімкими соціально-економічними та культурними змінами у сучасному українському суспільстві, а також складними обставинами воєнного часу, які вимагають від особистості постійної адаптації та високого рівня психологічної стійкості.

Становлення особистості в системі сучасних психологічних знань нерозривно пов'язане із формуванням її самосвідомості, де образ «Я» постає як відносно стійка та цілісна система уявлень індивіда про себе. Даний конструкт розглядається як фундаментальна складова, що визначає знання людини про власну сутність та виступає підґрунтям для побудови взаємовідносин із навколишнім світом і самим собою [7].

Наукові пошуки в межах цього феномену започаткував В. Джеймс, виокремивши матеріальне, соціальне та духовне «Я», що заклало основи для подальшого багатовимірного розуміння структури особистості. У гуманістичній традиції, зокрема у працях К. Роджерса, образ «Я» диференціюється на реальне та ідеальне «Я», де узгодженість між ними визначає рівень внутрішньої гармонії та психологічного благополуччя суб'єкта. Структура образу «Я» традиційно вміщує когнітивний компонент, що репрезентує самопізнання, емоційно-оцінний, який відображає самоставлення, та поведінковий, що виражається через конкретні дії та вчинки людини [6].

Ціннісні орієнтації складають змістовну сторону спрямованості особистості та визначають пріоритетність життєвих цілей і патернів поведінки. Вони є структурними елементами образу «Я» і виступають ядрами мотивації життєвої активності та основою філософії життя індивіда [8].

Згідно з класичними підходами, систему цінностей диференціюють на термінальні, що відображають переконання щодо кінцевої мети індивідуального існування, та інструментальні, які визначають переважний спосіб дій або властивості особистості [1].

У професійній діяльності практичного психолога успіх надання допомоги безпосередньо залежить від сформованості його професійної самосвідомості та гармонійності внутрішнього світу, оскільки саме особистість фахівця виступає його головним робочим інструментом [2]. Студентські роки є сенситивним періодом для становлення світогляду, моральних засад та ціннісних орієнтацій, що визначають професійне майбутнє випускників [11]. Для майбутніх психологів ціннісна сфера є індикатором професійної зрілості, оскільки невідповідність внутрішніх цінностей етичним вимогам професії може стати перешкодою на шляху фахової самореалізації.

Образ Я постає фундаментом побудови взаємовідносин із навколишнім простором та самим собою, тоді як самооцінка виступає передумовою та механізмом формування цілісної Я-концепції особистості. Несформованість позитивного образу Я або наявність неадекватної самооцінки можуть стати суттєвою перешкодою на шляху професійної самореалізації та призвести до передчасного вигорання фахівця [16].

Стан вивченості проблеми свідчить про значний інтерес наукової спільноти до окреслених феноменів. Проблеми професійної ідентичності та самосвідомості майбутніх фахівців досліджували Р. Бернс, М. Розенберг, І. Конта та А. Лазарук. Сучасні аспекти багатовимірності особистісного виміру Я-концепції представлені у дослідженнях Е. Гоні та її колег. Джерела інформаційної бази дослідження становлять праці сучасних науковців, а також актуальні публікації у фахових періодичних виданнях з проблем аксіогенезу та професіоналізації особистості.

Попри вагомий теоретичний доробок, питання системного взаємозв'язку образу Я, самооцінки та ціннісних орієнтацій саме у здобувачів-психологів у кризових умовах сьогодення потребує додаткового емпіричного вивчення.

Об'єкт дослідження – особистість майбутніх психологів у процесі їхньої фахової підготовки.

Предмет дослідження – психологічні особливості взаємозв'язку образу Я, самооцінки та ціннісних орієнтацій здобувачів вищої школи.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження особливостей взаємозв'язку образу Я, рівня самооцінки та системи ціннісних орієнтацій майбутніх практичних психологів.

Для досягнення поставленої мети необхідно було розв'язати ряд **завдань дослідження**:

- 1) проаналізувати наукові підходи до вивчення зазначених конструктів у психологічній літературі;
- 2) провести психодіагностику самооцінки, конгруентності образу Я та ієрархії цінностей серед здобувачів – майбутніх психологів;
- 3) вивчити статистичний взаємозв'язок між досліджуваними параметрами особистісного розвитку майбутніх фахівців.

Інформаційна основа дослідження. Теоретико-методологічний фундамент роботи базується на наукових положеннях щодо структури образу «Я» та самосвідомості особистості, викладених у працях Р. Бернса, К. Роджерса, У. Джемса та В. Століна. Генезис та функціонування самооцінки проаналізовано крізь призму підходів Л. Божович, І. Кона та Е. Еріксона. Питання ієрархії ціннісних орієнтацій та їхньої ролі у професійному становленні фахівця досліджено з опорою на концепції М. Рокича, Ш. Шварца, С. Максименка та В. Татенка. Взаємозв'язок внутрішньоособистісних структур у контексті фахової підготовки майбутніх психологів розглянуто в наукових доробках Г. Костюка, Н. Чепелевої та О. Бондаренка.

Під час виконання кваліфікаційної роботи бакалавра було використано інструменти штучного інтелекту для редагування та форматування тексту виключно як допоміжний засіб для пошуку ідей, уточнення формулювань та опрацювання літератури. Усі твердження, висновки та результати дослідження належать автору та ґрунтуються на власному аналізі, а отримані результати від генеративного ШІ були перевірені на достовірність та відповідність академічній доброчесності.

Методика дослідження ґрунтується на застосуванні комплексу валідних та надійних інструментів:

1) теоретичні методи дослідження дозволили вирішити питання обґрунтування структури образу Я, самооцінки та ціннісних орієнтацій як чинників становлення професійної компетентності майбутніх фахівців, визначити релевантні методи дослідження та структурувати емпіричне дослідження згідно загально прийнятих вимог;

2) емпіричні методи представлені: методикою дослідження особистісного виміру Я-концепції (Personal self-concept questionnaire), яка дозволяє оцінити рівень автономії, доброчесності, самосповнення та емоційної адаптації; оцінка глобального самоставлення та почуття власної цінності здійснювалася за допомогою Шкали самооцінки Розенберга; виявлення ієрархії термінальних та інструментальних цінностей проводилося за методикою Ціннісні орієнтації Мілтона Рокіча;

3) статистична обробка емпіричних даних та встановлення значущості зв'язків проводилися з використанням коефіцієнта кореляції Спірмена та описової статистики з використанням та програмного забезпечення Jamovi та Microsoft Excel.

Практична значущість одержаних результатів. Матеріали теоретико-емпіричного аналізу знаходять застосування в розробці діагностичних комплексів для моніторингу ціннісно-сислової сфери особистості в умовах вищої школи. Впровадження результатів дозволяє оптимізувати консультативну та психокорекційну діяльність практичних психологів у закладах освіти через перевірку методик оцінювання структурних компонентів образу «Я». Отримані дані використовуються для створення програм психологічного супроводу професійної ідентифікації майбутніх фахівців.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ОБРАЗУ «Я», САМООЦІНКИ ТА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

1.1. Образ «Я», самооцінка та ціннісні орієнтації в системі психологічних знань про особистість

У сучасному науковому дискурсі вивчення тріади «Я-образ – самооцінка – ціннісні орієнтації» набуває статусу стратегічного завдання, зумовленого безпрецедентною суспільною нестабільністю та екзистенційними викликами війни.

В умовах воєнної аномії ці компоненти виступають не просто як елементи структури психіки, а як фундаментальні внутрішні регулятори, що детермінують психосоціальну стійкість. Раціогуманістичний підхід до аналізу особистості дозволяє розглядати інтеграцію цих понять як необхідну умову для збереження суб'єктності. Фундаментом цієї цілісної системи є когнітивна репрезентація себе, що потребує ґрунтовного аналізу феномену образу «Я».

Я-концепція в сучасній психології розглядається як складний теоретичний конструкт, що забезпечує внутрішню єдність і стабільність суб'єкта в мінливому світі. Як зазначає О. Довгальова, цей конструкт є ядром самосвідомості, яке акумулює когнітивні аспекти сприйняття особистістю власної природи [8]. Проте цілісність образу «Я» піддається суттєвим деформаціям під тиском травматичного досвіду. Дослідження О. Васильченко та Є. Бацман свідчать, що вимушена еміграція спричиняє розщеплення часової перспективи, поділяючи життєвий світ на «до-травми» та «після-травми», що часто призводить до «заморожування» особистості в теперішньому [3]. Таким чином, когнітивна структура «Я» є динамічною системою, де усвідомлення себе нерозривно переплітається з оціночним ставленням.

Самооцінка та самоприйняття виступають ключовими регулятивними механізмами, що підтримують психологічне благополуччя особистості. Згідно з концепцією Л. Березовської, прийняття себе є фундаментальною ознакою психологічного добробуту, що забезпечує резильєнтність у ситуаціях невизначеності [1]. Важливим внутрішнім ресурсом тут виступає емоційний інтелект.

Н. Зінченко та І. Булах наголошують, що здатність до усвідомлення та регуляції емоцій дозволяє індивіду обирати адаптивні копінг-стратегії, трансформуючи стрес у досвід [9]. Водночас сучасне цифрове середовище створює специфічні ризики. За даними А. Стеценко, ідеалізовані медійні образи в соціальних мережах провокують деструктивні коливання самооцінки та відчуття неповноцінності [19]. У цьому контексті позитивний образ «Я» та адекватне самоприйняття стають предикторами успішної адаптації, оскільки оцінка себе завжди базується на ієрархії внутрішніх критеріїв – системі ціннісних орієнтацій.

Система цінностей є вищим щаблем психологічної регуляції, визначаючи смислову спрямованість діяльності. В. Ягупов, спираючись на підходи Ш. Шварца та М. Рокіча, трактує ціннісну сферу як сукупність сталих переконань про кінцеву мету існування [25]. В умовах війни ця сфера проходить через глибоку ревізію. Дослідження С. Складенко та Л. Ніколаєва фіксують значущі трансформації. Третина педагогів вищої школи переосмислили професійну діяльність як соціальну місію, а 69% респондентів визнали зростання значущості міжособистісної підтримки як головного ресурсу виживання. Аналогічно у молоді акценти зміщуються з особистого успіху на безпеку, патріотизм та волонтерство [18].

У. Михайлишин та М. Гернешій обґрунтовують, що резильєнтність у кризових умовах стає каталізатором актуалізації духовних цінностей – зокрема милосердя, відповідальності та віри [15]. Такі динамічні зміни в ціннісній архітектоніці дозволяють особистості зберігати сенс життя навіть за умов руйнації зовнішнього добробуту.

Інтегративна взаємодія образу «Я», самооцінки та цінностей створює механізм психологічної резильєнтності. У періоди екстремальної нестабільності цінності виступають «якорем», який запобігає фрагментації Я-образу. Коли зовнішні обставини атакують самооцінку людини, саме стійка ціннісна сфера дозволяє інтегрувати травматичний досвід у цілісний наратив, не даючи «Я-до-травми» та «Я-після-травми» перетворитися на дві ворожі субособистості.

Толерантність до невизначеності, за С. Пухно, створює когнітивну гнучкість, необхідну для такої інтеграції. Особливу роль у цьому процесі відіграє національна свідомість [17]. Відповідно до положень Л. Коняєвої національна ідентичність є ядром ціннісної сфери, що через «канонічну соціально-психологічну дію» та «переможне вчинення» дозволяє суб'єкту протидіяти українофобії та внутрішній аномії [13]. Синергія цих компонентів забезпечує збереження психологічної цілісності під тиском війни, проте функціонування цієї системи суттєво залежить від соціально-психологічного контексту.

Соціально-психологічні чинники, такі як родина та освітнє середовище, відіграють вирішальну роль у детермінації особистісних структур. Деформація традиційних моделей виховання призводить до зростання агресії. Важливість стабільного оточення підкреслює О. Вдовіченко, аналізуючи емоційну депривацію, що веде до глибокої деформації самосвідомості [4]. На глобальному рівні Н. Зінченко та І. Булах вказує на вплив масової культури, де перцепція національної ідентичності фільтрується через медійні образи [9]. Отже, соціальне середовище або виступає захисним буфером, що зміцнює «Я», або стає додатковим джерелом травматизації, що потребує особливої уваги до розвитку соціальної відповідальності.

Невід'ємним механізмом формування Я-концепції та її оцінним ядром виступає самооцінка, яку тлумачать як індивідуальне особистісне судження про власну цінність. Самооцінка відображає задоволеність особистості собою та її впевненість у власних можливостях, що безпосередньо корелює з емоційною стійкістю та самоефективністю [2].

Рівень самооцінки визначається через співвідношення реальних успіхів індивіда до його претензій, що підкреслює суб'єктивну природу цього явища. У системі особистісної регуляції самооцінка виконує захисну та мобілізаційну функції, дозволяючи людині адаптуватися до змін довкілля та зберігати стабільність власної ідентичності [22].

Для майбутніх фахівців у галузі психології адекватна самооцінка є професійно значущою рисою, оскільки вона забезпечує здатність до об'єктивного самоаналізу та запобігає деформаціям у міжособистісній взаємодії з клієнтами.

Ціннісні орієнтації складають змістовну сторону спрямованості особистості та утворюють основу її світогляду і життєвої філософії. Вони розглядаються як складне психосмислове утворення, що регулює поведінку та визначає пріоритетність життєвих цілей суб'єкта [24].

Згідно з концепцією М. Рокіча, систему цінностей доцільно поділяти на термінальні, що стосуються кінцевої мети існування, та інструментальні, які визначають переважні способи дій. Ціннісна сфера особистості перебуває в постійній динаміці та зазнає трансформацій під впливом соціального середовища, виховання та професійної підготовки [19]. У студентські роки процес становлення цінностей набуває особливої інтенсивності, оскільки молода людина прагне до самореалізації та пошуку глибинних смислів свого майбутнього фахового буття [30].

Взаємозв'язок образу «Я», самооцінки та ціннісних орієнтацій є досить міцним і стійким, оскільки ці конструкти виступають структурними елементами єдиної системи самосвідомості. Рівень розвитку самооцінки прямо пропорційно впливає на внутрішню систему цінностей та формування структурного образу «Я» особистості [6].

Позитивне самосприйняття та адекватна самооцінка сприяють вибору гуманістично орієнтованих цінностей та підвищують соціальну адаптивність людини. У структурі особистості майбутнього психолога професійна Я-

концепція базується на інтеграції особистісних вартостей із вимогами фахової діяльності, що стає запорукою успішної соціалізації та емпатійної взаємодії [28].

Таким чином, гармонійне поєднання цих психологічних складових забезпечує особистісну зрілість та готовність фахівця до розв'язання складних професійних завдань у системі «людина-людина». Слід констатувати, що образ «Я», самооцінка та ціннісні орієнтації утворюють динамічну цілісність, яка в умовах війни проходить через етап болісної, але необхідної трансформації. Криза актуалізує внутрішній потенціал особистості, переводячи її від стратегій пасивного виживання до стратегій активного духовного зростання та соціального служіння.

1.2. Психологічні особливості взаємозв'язку образу «Я», самооцінки та ціннісних орієнтацій у майбутніх психологів

У сучасній психологічній науці дослідження тріади «Образ-Я – Самооцінка – Ціннісні орієнтації» набуває важливого значення, оскільки саме ці компоненти детермінують глибинну траєкторію професійного становлення майбутнього психолога.

Спираючись на теоретичні напрацювання О. Довгальнової, розглядаємо «Я-концепцію» як багатовимірний теоретичний конструкт, що інтегрує когнітивні, афективні та регулятивні підсистеми, визначаючи суб'єктність фахівця у соціономічній сфері [8].

Підготовка майбутніх кадрів сьогодні вимагає фундаментального переосмислення крізь призму теорії постнекласичної раціональності, яку обґрунтовує А. Лазарук [14]. Такий підхід передбачає перехід від лінійних моделей навчання до парадигми системної складності, де особистість студента визнається активним суб'єктом самопроекування.

Цілісність цієї внутрішньої структури є запорукою психоекзистенційної вітальності, концептуалізованої М. Кононовим та Б. Кононовим як креативне джерело життєстійкості фахівця [12]. Лише гармонійна кореляція когнітивних та

афективних процесів дозволяє сформувати стійке професійне ядро, здатне до стабільного функціонування в умовах соціальної турбулентності, що логічно підводить нас до деконструкції образу «Я» як першооснови ідентичності.

Самосвідомість виступає ключовим медіатором у процесі адаптації особистості до екстремальних умов життєдіяльності, що підтверджують дослідження І. Гресько [7]. Образ «Я» при цьому дефініюється не як статична константа, а як динамічна система когнітивних аспектів Self-concept. О. Васильченко та Є Бацман акцентує увагу на тому, що під впливом травматичних подій, таких як війна та вимушена еміграція, відбувається радикальна трансформація часової перспективи особистості, яка структурується за категоріями «пре-травма», «ін-травма» та «пост-травма» [3].

Фундамент образу «Я» закладається через сімейні функції, які в умовах глобалізації зазнають суттєвих змін, де, згідно з позицією Л. Коняєвої, пріоритетом стає формування національної свідомості як засобу подолання українофобії [13]. Психологічна автономія, виплекана в гармонійному середовищі, дозволяє майбутньому психологу вибудувати адекватний образ себе, що стає когнітивним фільтром для подальшого самооцінювання [26].

У структурі особистісної зрілості самооцінка виконує роль стратегічного регулятора, що визначає рівень емоційного благополуччя та резильєнтності. В. Шахов та В. Шахов наголошують на необхідності чіткої диференціації між диспозиційною (стійкою характеристикою особистості) та ситуативною (тимчасовою реакцією на обставини) тривожністю, оскільки саме адекватна самооцінка мінімізує деструктивний вплив обох видів тривоги [24].

За даними А. Стеценко, соціальні мережі часто провокують когнітивні викривлення самосприйняття у молоді через механізми постійного порівняння [19]. Для майбутнього фахівця прийняття себе, як зазначає Л. Березовська, є не просто ознакою добробуту, а критичною професійною вимогою [1]. Таким чином, когнітивний образ «Я» трансформується в оціночний фільтр, який диктує рівень домагань та характер взаємодії з навколишнім світом, відкриваючи шлях до аксіологічного виміру особистості.

Аксіосфера особистості в періоди масштабних криз зазнає фундаментальної трансформації, перетворюючись із набору декларативних принципів на дієвий механізм виживання. В. Ягупов зазначає, що в умовах війни у молоді відбувається зміщення пріоритетів від індивідуалістичного успіху до цінностей безпеки, гідності та національної ідентичності [25]. Емпіричні дані С. Скляренко та Л. Ніколаєва підтверджують глибину цих змін. Фахівці почали розглядати свою професійну діяльність як місію, а третина з них відзначили зростання значущості міжособистісної підтримки як ключового ресурсу виживання [18]. Важливою передумовою такої успішної переоцінки є толерантність до невизначеності, яка, за С Пухно, дозволяє зберігати когнітивну гнучкість і уникати фаталістичних прогнозів [17].

М. Мицишин та Т. Симканич обґрунтовують резильєнтність як чинник розвитку духовних цінностей, вказуючи, що саме віра у вищу мету та відповідальність перед суспільством стають внутрішньою опорою студента [16]. Така трансформація аксіосфери забезпечує перехід до вищого рівня професійної суб'єктності, де цінності інтегруються у практичну компетентність.

Системна взаємодія образу «Я», самооцінки та цінностей утворює функціональне ядро професіоналізму. У цьому контексті емоційний інтелект, який досліджують Н. Зінченко та І. Булах, виступає як інтегративний функціональний механізм, що дозволяє толерантності проявлятися як професійна навичка, а не лише особистісна риса [9]. Високий рівень емоційного інтелекту оптимізує копінг-стратегії, перетворюючи емпатію на інструмент ефективної взаємодії в системі «психолог – клієнт».

А. Лазарук наголошує на важливості юридично-психологічного контексту, зазначаючи, що залучення фахівців до Реєстру психологів у програмах відновного правосуддя вимагає від них високої етичної зрілості та здатності працювати з вторинною травматизацією [14]. Гармонійний зв'язок структурних компонентів особистості запобігає професійній деформації та вигоранню, на чому наголошує В. Зубко [10]. Цілісний підхід до підготовки фахівця забезпечує

його здатність зберігати продуктивність навіть у ситуаціях граничного стресу, що робить його ключовою фігурою у процесі відновлення суспільства.

Встановлено, що образ «Я» виступає як відносно стійка система поглядів особистості про себе, що лежить у площині усвідомлення та стає фундаментом побудови взаємовідносин із навколишнім простором і самим собою. Даний феномен є ключовим елементом самосвідомості та розвитку особистості, виконуючи функції інтеграції знань суб'єкта про власну сутність [6].

У структурі цього конструкту традиційно виокремлюють когнітивну, емоційно-оцінну та поведінкову складові, де когнітивний елемент безпосередньо репрезентує уявлення людини про саму себе [11]. Для майбутніх психологів формування адекватного образу «Я» є професійно значущим процесом, оскільки він визначає якість майбутньої фахової взаємодії, рівень емпатійної залученості та спроможність до об'єктивного самоаналізу.

Самооцінка розглядається як індивідуальне особистісне судження про власну цінність, яке виступає передумовою та механізмом формування цілісної Я-концепції особистості. Вона виконує важливу регулятивну та захисну функції, забезпечуючи стабільність особистості у соціальному середовищі та допомагаючи долати травмівний досвід [20].

Рівень самооцінки безпосередньо корелює з емоційною стійкістю та самоефективністю, що є критично важливим для фахівців соціономічного профілю. Емпіричні дослідження свідчать, що у здобувачів вищої освіти цей показник переважно знаходиться на середньому або високому рівні, що вказує на довірливе ставлення до себе та впевненість у власних силах [14].

Взаємозв'язок між показниками образу «Я», самооцінки та ціннісних орієнтацій характеризується як досить міцний та стійкий. Доведено, що рівень розвитку самооцінки прямо пропорційно впливає на внутрішню систему цінностей та структуру образу «Я» здобувача освіти [9]. Висока самооцінка сприяє зростанню конгруентності, тобто забезпечує відповідність між реальним образом «Я» та ідеальним уявленням про себе. У здобувачів із позитивним самосприйняттям спостерігається вища узгодженість внутрішнього світу, що є

важливою передумовою для успішної соціально-психологічної адаптації та збереження психологічного здоров'я [17, 29].

Психологічні особливості ціннісних пріоритетів майбутніх психологів тісно пов'язані з модальністю їхнього образу «Я» та рівнем самооцінки. Здобувачі з високою самооцінкою частіше орієнтовані на термінальні цінності саморозвитку, активного життя, пізнання та творчості. Водночас особи з низькою самооцінкою виявляють схильність до пошуку зовнішнього схвалення та надають перевагу інструментальним цінностям соціальної відповідності, таким як вихованість та терпимість [4]. В умовах сучасних викликів, зокрема воєнного часу, у системі професійно-ціннісних орієнтацій здобувачів-психологів спостерігається зростання значущості цінності служіння, що підкреслює їхню готовність приносити користь суспільству та державі [27].

Підсумовуючи, слід констатувати, що взаємозалежність досліджуваних конструктів утворює фундамент професійної ідентичності, здатної протистояти деструктивним викликам сучасності. Необхідність впровадження спеціалізованих програм із розвитку резильєнтності, емоційного самоменеджменту та професійного оновлення стає нагальною вимогою вищої школи. Особливу роль у гармонізації внутрішнього світу відіграють арт-терапевтичні практики. Впровадження таких інноваційних інструментів у поєднанні з духовно-орієнтованим вихованням дозволяє формувати духовно зрілу особистість. Саме формування такої зрілої ціннісно-сміслової сфери майбутніх психологів є запорукою відновлення та сталого розвитку українського суспільства у післявоєнний період.

Узагальнення результатів теоретичних розвідок підтверджує наявність міцного та стійкого взаємозв'язку між показниками образу «Я», самооцінки та ціннісних орієнтацій, де рівень розвитку самооцінки прямо пропорційно впливає на внутрішню систему цінностей та ступінь конгруентності особистості.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ОБРАЗУ «Я», САМООЦІНКИ ТА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

2.1. Організація та методи емпіричного дослідження

Другий розділ кваліфікаційної роботи присвячено плануванню та проведенню емпіричного дослідження, метою якого є емпіричне виявлення психологічних особливостей взаємозв'язку образу «Я», рівня самооцінки та ціннісних орієнтацій у майбутніх практичних психологів.

Організація дослідження передбачала декілька послідовних етапів, включаючи підбір діагностичного інструментарію, формування репрезентативної вибірки, проведення психодіагностики та статистичну обробку отриманих результатів для перевірки висунутої гіпотези.

Основним завданням даного етапу роботи став вибір валідних та надійних методик, які б дозволили комплексно оцінити когнітивні, емоційно-оцінні та аксіологічні компоненти структури особистості здобувачів освіти [5, 23].

Для вивчення найбільш характерних чинників самосприйняття було обрано методику дослідження особистісного виміру Я-концепції (Personal self-concept questionnaire), розроблену Е. Гоні та колегами. Даний опитувальник ґрунтується на чотирьохфакторній моделі, яка включає шкали самосповнення (оцінка досягнення життєвих цілей), автономії (рівень особистісної незалежності), доброчесності (сприйняття себе як чесною та надійною людини) та емоційної адаптації (саморегуляція та емоційний баланс).

Методика містить 18 тверджень, кожне з яких оцінюється за п'ятибальною шкалою Лайкерта, що дозволяє диференційовано підійти до аналізу внутрішніх структурних елементів образу «Я».

Оцінка глобального самоствалення та почуття особистої цінності здійснювалася за допомогою Шкали самооцінки Розенберга. Цей інструмент є

одним із найбільш вживаних у світовій практиці для вимірювання індивідуального рівня самоповаги та задоволеності собою.

Шкала складається з 10 тверджень, половина з яких сформульована у позитивному векторі, а половина – у негативному, що дає змогу виявити не лише загальний показник, а й схильність до самозневаги чи самоприйняття. Респонденти обирають один із чотирьох варіантів відповіді, а сумарний бал вказує на рівень впевненості особистості у власних силах та її статус в ієрархії соціальних очікувань.

Виявлення ієрархії життєвих цінностей проводилося за методикою «Ціннісні орієнтації» Рокіча. Методика базується на прямому ранжуванні двох списків по 18 цінностей у кожному. Перша група – термінальні цінності – відображає переконання особистості щодо кінцевих цілей індивідуального існування, до яких варто прагнути. Друга група – інструментальні цінності – визначає переважний спосіб дій або риси особистості, що є засобами досягнення поставлених цілей.

Емпіричну базу дослідження склали здобувачі, які навчаються за спеціальністю «Психологія» у закладі вищої освіти у кількості 60 осіб, які знаходяться на території України від початку повномасштабного вторгнення ($n = 60$). Група досліджуваних представлена переважно особами жіночої статі, що відображає загальну тенденцію гендерного складу на факультетах відповідного профілю. Віковий діапазон респондентів відноситься до періоду пізньої юності (1-3 курси), що є сенситивним для становлення професійної ідентичності та остаточного формування цілісної Я-концепції.

Учасники брали участь у тестуванні добровільно, що забезпечило етичність проведення процедури дослідження та сприяло отриманню більш щирих відповідей.

Статистична обробка та аналіз емпіричних даних передбачали використання методів описової статистики та кореляційного аналізу. Для встановлення значущості та щільності взаємозв'язків між показниками образу «Я», самооцінки та ціннісних орієнтацій було застосовано коефіцієнт кореляції

Спірмена. Статистичні розрахунки виконувалися за допомогою програмного забезпечення (Microsoft Excel та Jamovi).

2.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження

У таблиці 1 представлено результати статистичної обробки учасників дослідження за методикою «Дослідження особистісного виміру Я-концепції» Гоні зі співав. та методикою «Шкала самооцінки» Розенберга (табл. 1).

Таблиця 1

Статистична обробка результатів психодіагностики за методикою «Дослідження особистісного виміру Я-концепції» та методикою «Шкала самооцінки» (n = 60)

Показник, бал	Статистика						
	M	Me	SD	Min	Max	S-W W	S-W p
Шкала самооцінки							
	31,00	32	5,41	19	40	0,95	0,02
Особистісний вимір Я-концепції							
Самосповнення	23,10	23	2,76	18	28	0,96	0,07
Автономія	15,20	15	1,99	11	19	0,96	0,04
Доброчесність	12,50	12	1,23	10	15	0,94	0,01
Емоційна адаптація	18,40	18	2,17	14	22	0,95	0,02

Результати математико-статистичного аналізу параметрів образу Я та загального рівня самооцінки дозволяють детально описати структуру самосвідомості майбутніх психологів. Середній бал за шкалою самооцінки Розенберга вказує на переважання в групі адекватного рівня самоповаги з вираженою тенденцією до високих значень. Показник стандартного відхилення свідчить про певну варіативність відповідей, проте більшість респондентів досягають рівня, що характеризує їх як особистостей, впевнених у власних силах та спроможностях. Такий рівень самооцінки є оптимальним для професійної діяльності психолога, оскільки забезпечує необхідну емоційну стабільність без ризику формування надмірної самовпевненості.

Аналіз структурних компонентів Я-концепції демонструє високі показники за всіма вимірюваними шкалами. Зокрема, середнє значення за шкалою самосповнення свідчить про глибоке почуття самореалізації та внутрішньої задоволеності власними досягненнями серед здобувачів. Високий рівень емоційної адаптації підтверджує здатність майбутніх фахівців ефективно регулювати власний психоемоційний стан та адекватно реагувати на стресові чинники середовища. Зафіксовані значення свідчать про формування в сукупності фундаменту конгруентного образу Я, де внутрішні уявлення про себе збігаються з реальною поведінкою та життєвими результатами.

Шкали автономії та доброчесності також виявляють позитивний стан розвитку самосвідомості вибірки досліджуваних здобувачів. Середній показник автономії вказує на сформованість незалежної позиції та здатність здобувачів до самостійного прийняття рішень, що є необхідним для формування професійної суб'єктності. Показник доброчесності, який має найменшу варіативність у групі, демонструє високу внутрішню етичність та щирість респондентів у сприйнятті самих себе. Варто зазначити, що розподіл даних за шкалою самосповнення відповідає закону нормального розподілу, що слід розглядати як типовість та стабільність цього параметру для даного контингенту.

Таким чином, відзначаємо високу цілісність та гармонійність структури образу Я майбутніх психологів. Узгодженість між високою самооцінкою та показниками емоційної адаптації і самосповнення створює сприятливі умови для успішного проходження професійної соціалізації. Респонденти характеризуються не лише позитивним ставленням до себе, а й розвиненою здатністю до автономного функціонування та внутрішньої саморегуляції, що підтверджує передчуття про взаємообумовленість самооцінки та ступеня конгруентності особистості.

Емпіричне дослідження особистісного виміру Я-концепції вибірки, дозволило провести диференційований аналіз сформованості кожного компонента Я-концепції учасників дослідження (рис. 1).

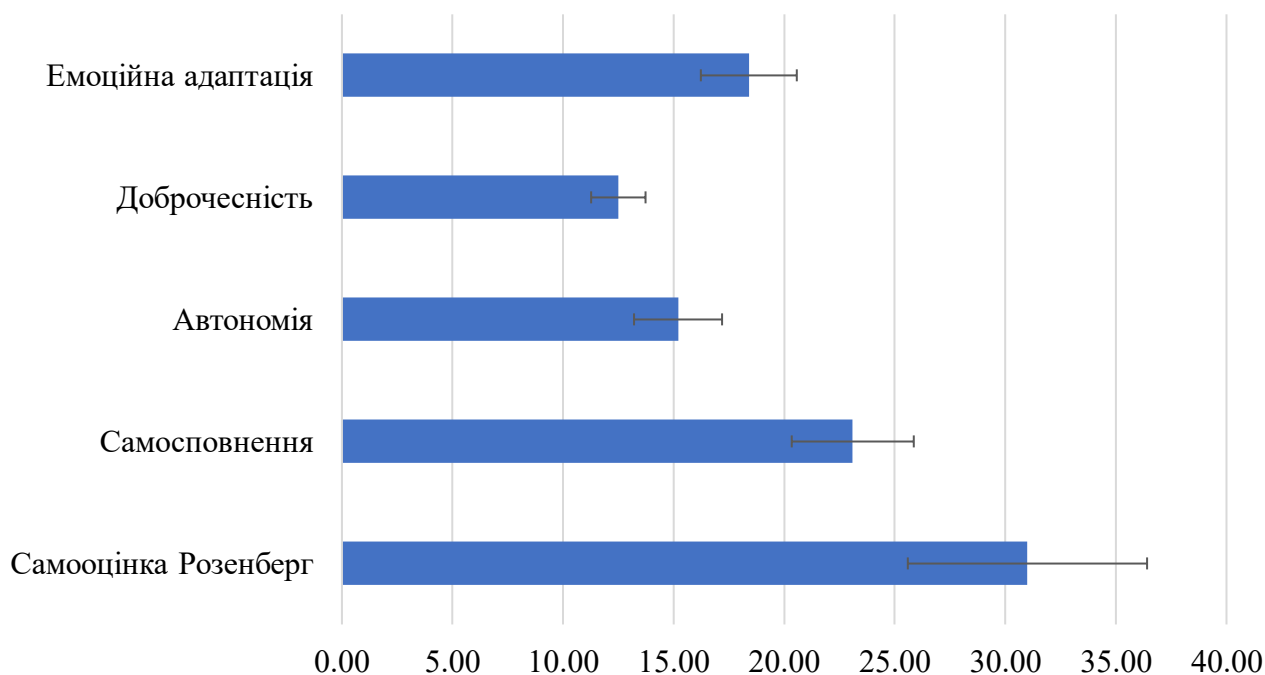

Рисунок 1. Структурні особливості самооцінки та Я-концепції досліджуваних здобувачів

Аналіз результатів за шкалою самосповнення показав, що переважна більшість здобувачів характеризується високим та середнім рівнем задоволеності власними життєвими досягненнями. Окреслений показник відображає суб'єктивну оцінку досягнення цілей, які людина поставила перед собою, а також відчуття реалізованості та готовності до наступних викликів. Високі бали за цією шкалою свідчать про те, що майбутні фахівці позитивно оцінюють свій прогрес на шляху до професійної самореалізації та відчувають внутрішню сповненість. Лише незначна частина респондентів виявила низьку оцінку своєї реалізації в житті, що може бути пов'язано з актуальними труднощами цілепокладання в сучасних мінливих умовах.

Показники за шкалою автономії вказують на достатній рівень незалежності здобувачів від зовнішніх впливів та сторонніх думок при прийнятті рішень. Середній та високий рівні автономії свідчать про сформованість власної особистісної позиції та резистентність до тиску з боку оточуючих, що є необхідною професійною рисою для практичного психолога. Учасники

дослідження демонструють здатність діяти згідно з власними критеріями та усвідомлювати себе як самостійних суб'єктів, хоча певна частка осіб із низьким рівнем автономії може виявляти схильність до конформізму та потребувати постійної підтримки для здійснення вибору.

Вивчення результатів за шкалою доброчесності дозволило констатувати, що майбутні психологи переважно сприймають себе як надійних, чесних та послідовних особистостей. Дані демонструють домінування високого рівня за цим показником, що характеризує респондентів як «людей слова», які цінують справедливість у своїй поведінці та намагаються не завдавати шкоди іншим. Доброчесність у структурі Я-концепції виступає важливим етичним регулятором, забезпечуючи внутрішню цілісність та відповідність власного Я соціально-нормативним критеріям, що є фундаментальною основою майбутньої фахової етики.

Оцінка за шкалою емоційної адаптації свідчить про переважно стабільний емоційний стан досліджуваних та розвинену здатність до контролю афективних проявів. Більшість здобувачів володіють навичками саморегуляції, що дозволяють їм зберігати емоційний баланс навіть у стресових ситуаціях. Високий рівень емоційної адаптації відображає здатність майбутніх фахівців усвідомлювати свої емоції та ефективно опрацьовувати імпульсивні реакції, що є запорукою професійної витривалості та запобігає деструктивним змінам Я-концепції під впливом зовнішніх чинників.

Аналіз отриманих результатів за методикою дослідження особистісного виміру Я-концепції свідчить про загалом позитивний та врівноважений стан внутрішньої структури самосвідомості майбутніх практичних психологів. Високі показники за шкалою автономії вказують на сформованість незалежної особистісної позиції та резистентність здобувачів до зовнішнього тиску, що є критично важливою характеристикою для фахівців соціономічного профілю. Переважання середніх та високих балів у вимірі самосповнення відображає суб'єктивну задоволеність респондентів процесом досягнення життєвих цілей та вказує на оптимістичний прогноз щодо їхньої подальшої професійної

самореалізації. Сприйняття себе як добродесних та надійних осіб забезпечує внутрішню етичну цілісність, яка виступає фундаментом для засвоєння норм фахової етики.

Отримані емпіричні дані результати також узгоджуються з позицією вітчизняних дослідників, зокрема В. Шахова, про наявність сприятливої динаміки зростання рівнів сформованості професійного Я-образу упродовж навчання у закладі вищої освіти [24]. Крім того, підтверджено тезу про те, що Я-концепція є динамічним конструктом, який вміщує когнітивні уявлення та емоційне ставлення особистості до самої себе, виконуючи регулятивну та захисну функції у процесі соціалізації [6].

Проведене дослідження доповнює наявну наукову базу відомостями про специфічний характер взаємозв'язку між автономією та емоційною адаптацією в межах контингенту, який вивчали [11]. Слід розуміти, що здатність до незалежного прийняття рішень та емоційна стабільність функціонують як взаємодоповнювальні механізми психологічної стійкості майбутніх фахівців. Також дані розширюють розуміння ролі добродесності не лише як моральної категорії, а й як структурного елемента Я-концепції, що забезпечує відповідність внутрішнього світу суб'єкта соціально-нормативним критеріям у період активного формування професійної ідентичності [12].

Цікавою є виявлена стабільність показників Я-концепції здобувачів-психологів у складних умовах сьогодення, що слід розглядати як високу адаптивну цінність особистісного виміру Я як внутрішньої опори в ситуаціях соціальної невизначеності. Доведено, що компоненти особистісного виміру Я-концепції можна розглядати як кумулятивні здобутки процесу індивідуалізації, що інтегруються в цілісну структуру впродовж професіогенезу.

Узагальнюючи результати вивчення Я-концепції майбутніх психологів, можна зробити висновок про загалом позитивний та врівноважений стан особистісного виміру Я-концепції у групі здобувачів, яка досліджувалася. Сформованість усіх чотирьох компонентів на рівні, що перевищує теоретичну середину, створює сприятливі умови для успішного особистісного зростання та

професійної підготовки. Отримані дані є певним дороговказом для розробки програм психологічного супроводу майбутніх фахівців з метою гармонізації їхньої самосвідомості та профілактики професійної деформації.

Аналіз емпіричних результатів вибірки з 60 майбутніх психологів продемонстрував переважання високого рівня глобальної самооцінки, що відповідає загальним тенденціям, виявленим у дослідженнях українських здобувачів [14]. Отримані дані свідчать про те, що більшість опитаних мають стабільне почуття особистої гідності, характеризуються самоприйняттям та переконаністю у власній адекватності. Висока самооцінка у здобувачів-психологів виступає важливим показником психологічної зрілості, оскільки вона сприяє впевненому подоланню життєвих труднощів та формуванню готовності до майбутньої фахової діяльності. Крім того, такий рівень самоповаги виконує функцію захисного буфера, що мінімізує вразливість особистості до стресогенних чинників та перешкоджає розвитку тривожних станів.

Водночас у ході діагностики було зафіксовано групу респондентів із середнім та низьким рівнями самооцінки, що вказує на наявність певного психологічного дискомфорту та внутрішньої невпевненості. Низькі показники за методикою Розенберга зазвичай супроводжуються схильністю до самокритики, відчуттям власної неуспішності порівняно з іншими та неприйняттям окремих аспектів власного «Я». Для майбутніх психологів подібна дефіцитарність самоцінності може стати серйозною перешкодою у процесі професіоналізації, призводячи до формування необґрунтованих очікувань або виникнення труднощів під час міжособистісної взаємодії з клієнтами. Вочевидь, існує необхідність включення таких здобувачів до програм психологічного супроводу, спрямованих на гармонізацію самосвідомості та розвиток адекватного самоствалення.

Проте, для більшості майбутніх практичних психологів характерним є переважання високого рівня глобальної самооцінки. Вони демонструють стабільне почуття особистої цінності, впевненості у власних можливостях та високий ступень прийняття своєї особистості. Водночас виявлена частка

респондентів із низькими показниками сигналізує про наявність внутрішньої невпевненості та схильності до самокритики, що може відображати труднощі у процесі професійного самовизначення.

Отримані емпіричні дані підтверджують наукові висновки про те, що самооцінка виступає оцінним ядром самосвідомості та фундаментальним чинником успішності професійної соціалізації особистості [1]. Зокрема, підтверджено тезу вітчизняних дослідників, таких як А. Лазарук, щодо переважного позитивного самоствавлення молоді як універсальної характеристики, що забезпечує психологічне благополуччя [14]. Разом з тим результати доповнюють наявні відомості про те, що самооцінка функціонує як специфічний захисний буфер, який мінімізує вразливість фахівця до стресогенних чинників та безпосередньо впливає на зміст професійних очікувань [10]. Доведено, що рівень розвитку самооцінки прямо пропорційно визначає внутрішню систему цінностей здобувача освіти та його загальне самопочуття.

Узагальнюючи отримані результати, можна стверджувати, що самооцінка виступає ядром «Я-концепції» майбутніх фахівців, визначаючи їхнє самопочуття та внутрішню систему орієнтирів. Практичне значення цих висновків полягає у можливості їхнього використання для розробки програм психологічного супроводу, спрямованих на корекцію неадекватної самооцінки та розвиток професійної самоєфективності здобувачів.

У таблиці 2 представлено статистичний аналіз результатів досліджуваних здобувачів за методикою «Ціннісні орієнтації» Рокіча (табл. 2).

**Статистична обробка результатів психодіагностики за методикою
«Ціннісні орієнтації» (n = 60)**

Показник, ранг	Статистика						
	M	Me	SD	Min	Max	S-W W	S-W p
A1*	8,90	9	2,53	5	13	0,93	0,002
A2	9,60	10	2,09	6	14	0,95	0,021
A3	3,72	3	2,99	1	12	0,81	0,001
A4	6,28	6	2,79	2	12	0,94	0,004
A5	12,30	12	1,74	10	16	0,90	0,001
A6	13,60	13,5	0,91	12	15	0,88	0,001
A7	5,85	5	2,21	2	10	0,89	0,001
A8	8,22	9	1,70	4	11	0,92	0,001
A9	12,70	12	2,14	10	17	0,85	0,001
A10	5,17	5	1,91	2	10	0,93	0,001
A11	4,23	3,5	1,97	1	9	0,91	0,001
A12	5,87	7	2,59	1	12	0,94	0,008
A13	17,90	18	0,34	17	18	0,40	0,001
A14	11,70	13	4,21	1	16	0,75	0,001
A15	13,90	15	2,81	1	16	0,57	0,001
A16	16,00	17	3,90	3	18	0,37	0,001
A17	11,50	16	6,64	1	16	0,61	0,001
A18	3,72	1	4,19	1	15	0,69	0,001

Примітка: * A1 – активне діяльне життя; A2 – життєва мудрість; A3 – здоров’я; A4 – цікава робота; A5 – краса природи і мистецтва; A6 – кохання; A7 – матеріально забезпечене життя; A8 – наявність друзів; A9 – суспільне визнання; A10 – пізнання; A11 – продуктивне життя; A12 – розвиток; A13 – розваги; A14 – свобода; A15 – щасливе сімейне життя; A16 – щастя інших; A17 – творчість; A18 – впевненість у собі.

Результати описової статистики за методикою Рокіча дозволяють реконструювати змістовне наповнення ціннісно-сміслової сфери досліджуваної вибірки майбутніх психологів. Аналіз середніх тенденцій та медіанних значень

вказує на чітку ієрархізацію термінальних цінностей, де найбільш значущими (пріоритетними) виступають цінності професійно-особистісного зростання та фізичного благополуччя. Зокрема, найвищі рангові позиції посідають цінності здоров'я та впевненості у собі.

Отримані дані свідчать про те, що для майбутніх фахівців фундаментальною умовою життєдіяльності є стан повного фізичного та психічного комфорту, а також внутрішня гармонія, що виражається через високу значущість впевненості у собі. Останній показник характеризується найменшим значенням медіани та значним стандартним відхиленням, що вказує на високу концентрацію виборів цієї цінності як найбільш пріоритетної серед більшості респондентів.

До групи найбільш вагомих цінностей також увійшли продуктивне життя, пізнання та розвиток. Орієнтація здобувачів на ці показники відображає специфіку професійної підготовки психологів, де інтелектуальне вдосконалення, розширення світогляду та реалізація своїх можливостей є ключовими векторами активності. Висока значущість продуктивності вказує на прагнення респондентів до максимально повного використання своїх сил і здібностей у професійній діяльності. Цінність цікавої роботи та матеріально забезпеченого життя доповнюють цей блок, формуючи образ прагматичного та професійно орієнтованого здобувача, який прагне поєднати внутрішнє задоволення від праці з високим рівнем життєвих стандартів.

Середні позиції в ієрархії займають цінності міжособистісної взаємодії та соціальної активності. Активне діяльне життя та наявність друзів оцінюються респондентами як значущі, але не першочергові цілі існування. Натомість життєва мудрість та свобода тяжіють до нижньої частини ієрархічного списку, що може бути пов'язано з віковими особливостями досліджуваної вибірки, для якої досвідченість та абсолютна незалежність ще не набули статусу термінальних орієнтирів. Творчість та краса природи і мистецтва також не розглядаються здобувачами як домінуючі цілі, поступаючись місцем більш раціональним та професійно зумовленим прагненням.

Найменш значущими в системі переконань майбутніх психологів виявилися цінності суспільного визнання, кохання, щасливого сімейного життя, щастя інших та розваг. Особливо показовим є останнє місце цінності розваг, що характеризується мінімальним стандартним відхиленням, вказуючи на високу однотайність групи у відмові від деструктивного чи гедоністичного проведення часу на користь професійного самовдосконалення. Низький ранг цінності щастя інших та суспільного визнання може інтерпретуватися як виражена індивідуалістична спрямованість респондентів, де внутрішній розвиток та самовідчуття превалюють над зовнішньою оцінкою та альтруїстичними мотивами. Аналіз розподілу за тестом Шапіро-Уїлка підтверджує нерівномірність та специфічність ціннісних профілів у групі, що вимагає подальшого вивчення їхнього зв'язку з параметрами самооцінки.

Аналіз середніх показників самооцінки та ієрархії термінальних цінностей дозволяє виявити закономірні змістовні перетини, що визначають психологічний профіль майбутнього фахівця. Середній бал за шкалою Розенберга у вибірці відповідає адекватному рівню самооцінки з тенденцією до високого, оскільки медіана зміщена до значення максимального показника. Така позитивна самооцінка узгоджується з пріоритетністю цінності впевненості у собі, яка посідає перше місце в ієрархії за методикою Рокіча. Для досліджуваних усвідомлення власної цінності для здобувачів є не лише внутрішнім станом, а й провідною життєвою метою, що забезпечує стабільність їхньої Я-концепції.

Зв'язок між самооцінкою та ціннісною сферою чітко простежується через орієнтацію на саморозвиток. Високі показники самосповнення та емоційної адаптації узгоджуються із високими ранговими позиціями цінностей продуктивного життя, пізнання та розвитку. Здобувачі з розвиненим образом Я схильні вбачати сенс життя у постійному розширенні своїх можливостей та інтелектуальному збагаченні. Водночас низька значущість цінності щастя інших на фоні високої автономії вказує на те, що самооцінка майбутніх психологів на даному етапі має переважно індивідуалістичний характер, де внутрішня

цілісність та особиста ефективність домінують над альтруїстичними соціальними установками.

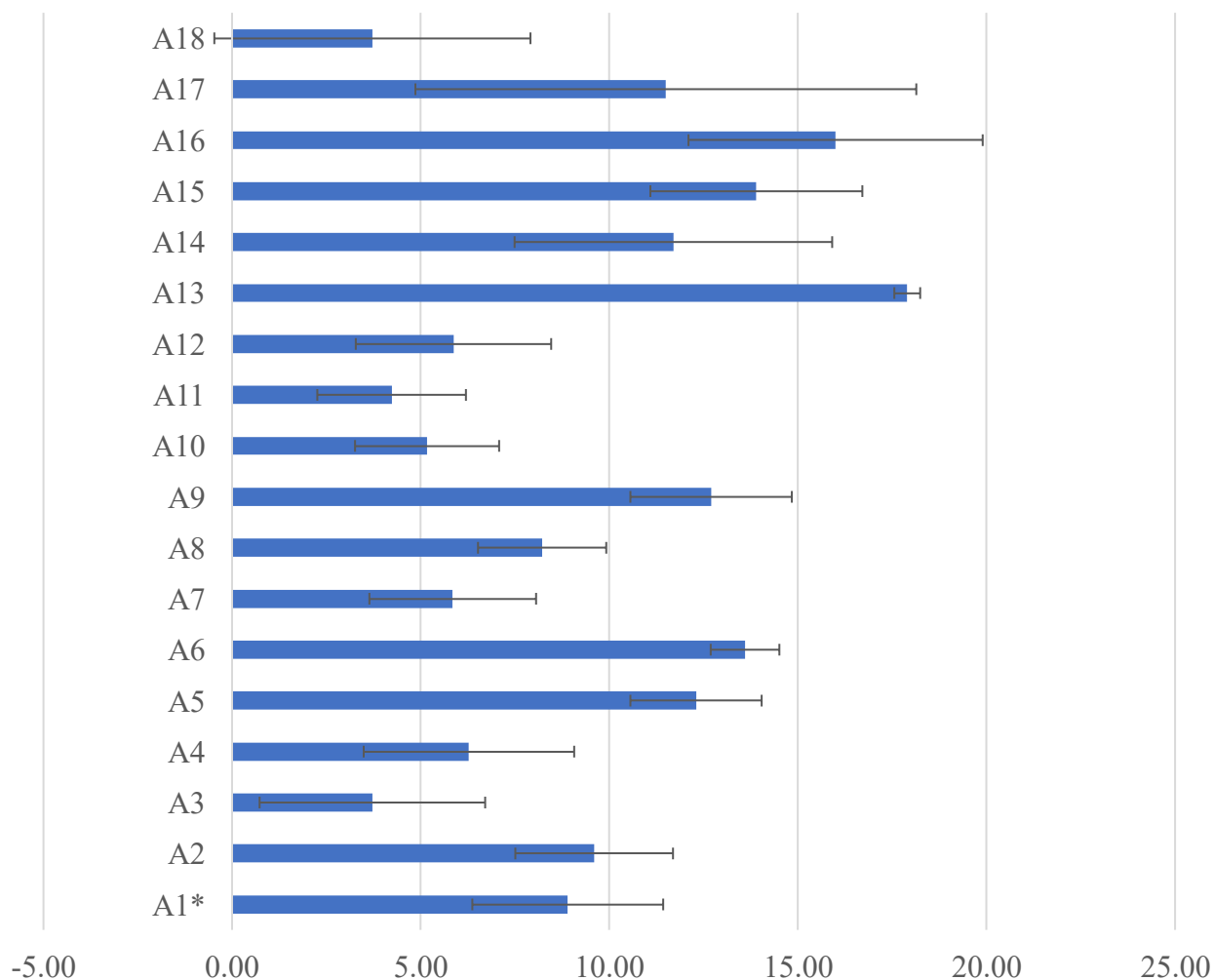

Рисунок 2. Ієрархія ціннісних орієнтацій досліджуваних здобувачів

Примітка: * A1 – активне діяльне життя; A2 – життєва мудрість; A3 – здоров’я; A4 – цікава робота; A5 – краса природи і мистецтва; A6 – кохання; A7 – матеріально забезпечене життя; A8 – наявність друзів; A9 – суспільне визнання; A10 – пізнання; A11 – продуктивне життя; A12 – розвиток; A13 – розваги; A14 – свобода; A15 – щасливе сімейне життя; A16 – щастя інших; A17 – творчість; A18 – впевненість у собі.

Таким чином, зіставлення результатів свідчить, що адекватна самооцінка виступає внутрішнім ресурсом, який структурує систему цінностей навколо ідей самовдосконалення та професійної спроможності. Висока узгодженість між

прагненням до впевненості у собі та реальними показниками самосповнення підтверджує конгруентність образу Я респондентів. Їхні життєві пріоритети не суперечать внутрішньому самосприйняттю, а навпаки, підкріплюють його. В результаті очікуються сприятливі передумови для формування професійної ідентичності, заснованої на усвідомленні власних компетенцій та прагненні до творчої самореалізації, попри відносно низький ранг соціально-орієнтованих цінностей у загальній структурі переконань.

Узагальнення емпіричних даних за всіма 18 рангами дозволяє констатувати наявність стійкої ціннісної системи у більшості досліджуваних, яка поєднує особистісні прагнення з вимогами майбутньої професії (рис. 2). Встановлено виражену спрямованість майбутніх фахівців на саморозвиток та професійну самореалізацію, що підтверджується домінуванням цінностей здоров'я, пізнання та продуктивного життя.

Виявлена ієрархія інструментальних цінностей, де перші місця посідають емпатія, чесність та самоконтроль, вказує на сформованість етичного фундаменту, необхідного для майбутньої фахової діяльності в системі «людина–людина». Водночас низькі ранги цінностей щастя інших та сімейного благополуччя можуть бути проявом вікової специфіки юнацького періоду, для якого характерним є фокус на індивідуальній самоактуалізації та професійному визріванні. Пріоритетність особистісного вдосконалення над соціальними чинниками відображає актуальні потреби здобувачів у зміцненні внутрішніх ресурсів на етапі завершення фахової підготовки.

Отримані емпіричні дані підтверджують наукові висновки про те, що здоров'я виступає базовою термінальною цінністю для здобувачів незалежно від культурного контексту [19]. Також було підтверджено тезу про трансформацію аксіосфери під впливом воєнного стану, зокрема різке зростання значущості цінності служіння, яка перемістилася на першу позицію в ієрархії [16]. Результати узгоджуються з позицією дослідників щодо специфіки українського студентства, яке вбачає у навчанні, знаннях та раціональності основні інструменти досягнення стабільності [18]. Підтверджено, що для майбутніх

психологів ціннісна сфера є індикатором професійної зрілості та етичної готовності до роботи [22].

Проведене дослідження доповнює наявну наукову базу відомостями про специфічну диференціацію ціннісних пріоритетів залежно від рівня самооцінки особистості [12]. Встановлено, що висока самооцінка спонукає до вибору цінностей активного діяльного життя та впевненості у собі, тоді як особи з низькою самооцінкою шукають опору у цінностях вірних друзів та терпимості. Дані також розширюють розуміння ролі «служіння» не лише як професійної риси, а й як засобу подолання внутрішнього відчуття безпорадності в умовах війни [10]. Доведено, що успішність професіоналізації залежить від міцності взаємозв'язку між аксіологічними пріоритетами та конгруентністю образу Я.

Неочікуваним є пріоритет «виконавської дисципліни» серед здобувачів із високою самооцінкою, що ставить під сумнів традиційні уявлення про виключну схильність до конформізму осіб із низькою самоповагою. Також цікавою є виявлена значущість «вихованості» як компенсаторного механізму для респондентів із низькою самооцінкою, що дозволяє розглядати цю якість як засіб отримання зовнішньої безпеки. Встановлено, що здобувачі з низькою самооцінкою керуються складним комплексом внутрішніх мотивів, які не обмежуються лише прагненням до соціального схвалення. Виявлена специфіка ієрархії цінностей дозволяє прогнозувати потенційні вектори професійного розвитку фахівця залежно від його самоставлення.

Таким чином, структура цінностей узгоджується з встановленою самооцінкою та модальністю образу «Я» здобувачів. Респонденти з високими показниками самооцінки та конгруентності частіше орієнтовані на активне діяльне життя та впевненість у собі, сприймаючи власні ресурси як достатні для реалізації поставлених цілей. Отримані результати стають підґрунтям для розробки програм психологічного супроводу, спрямованих на гармонізацію ціннісно-сислової сфери та розвиток професійної ідентичності майбутніх психологів.

Отримані кількісні показники за кожною шкалою стають підґрунтям для проведення подальшого математико-статистичного аналізу з метою встановлення значущості кореляційних зв'язків між вимірами Я-концепції, самооцінкою та ієрархією цінностей майбутніх психологів.

Обґрунтування вибору діагностичних показників для проведення кореляційного аналізу зумовлене необхідністю розкриття внутрішньої структури взаємозв'язків між оцінним, змістовим та цілісним компонентами особистості майбутнього психолога. Центральним показником дослідження виступає загальний рівень самооцінки за методикою Розенберга, оскільки він відображає базове ставлення індивіда до власної особистості та слугує фундаментом для формування образу Я. Вибір показників самопослідовності, автономії та щирості зумовлений їхньою здатністю операціоналізувати поняття конгруентності. Зокрема, шкала самопослідовності дозволяє виміряти внутрішню несуперечливість образу Я, що є ключовим для професійного становлення психолога, тоді як автономія вказує на незалежність самосприйняття від зовнішніх оцінних впливів. Включення до аналізу термінальних цінностей за методикою Рокіча, зокрема впевненості у собі, розвитку та пізнання, пояснюється їхньою роллю у формуванні ціннісно-сміслової ієрархії, яка визначає спрямованість професійної активності.

Оскільки гіпотеза передбачає, що розвиток самооцінки впливає на ступінь конгруентності та цілісності образу Я особистості, вибір для аналізу саме цих шкал дозволяє статистично її перевірити. Окреслений підхід забезпечив можливість переходу від констатації окремих характеристик до виявлення закономірних зв'язків у структурі самосвідомості здобувачів, що відповідає меті та завданням роботи.

У таблиці 3 представлені результати кореляційного аналізу (табл. 3).

Таблиця 3

Взаємозв'язок образу Я, самооцінки і ціннісних орієнтацій майбутніх психологів

№	Показник	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Життєва мудрість (А2)	1										
2	Пізнання (А10)	0,54 ***	1									
3	Розвиток (А12)	-0,52 ***	-0,55 ***	1								
4	Впевненість у собі (А18)	-0,40 **	-0,57 ***	0,24	1							
5	Щасливе сімейне життя (А15)	-0,03	-0,12	-0,30 *	-0,07	1						
6	Кохання (А6)	0,39 **	0,35 **	0,26 *	-0,36 **	-0,47 ***	1					
7	Самооцінка Розенберг	-0,65 ***	-0,80 ***	0,68 ***	0,44 ***	-0,02	-0,15	1				
8	Самосповнення	-0,64 ***	-0,83 ***	0,71 ***	0,46 ***	-0,01	-0,15	0,91 ***	1			
9	Автономія	-0,63 ***	-0,85 ***	0,69 ***	0,47 ***	0,01	-0,17	0,93 ***	0,90 ***	1		
10	Доброчесність	-0,68 ***	-0,82 ***	0,71 ***	0,47 ***	-0,03	-0,15	0,91 ***	0,95 ***	0,95 ***	1	
11	Емоційна адаптація	-0,63 ***	-0,85 ***	0,70 ***	0,48 ***	0,02	-0,16	0,91 ***	0,95 ***	0,91 ***	0,90 ***	1

Примітка, * – $p < 0,05$; ** – $p < 0,01$; *** – $p < 0,001$

Аналіз результатів кореляційного дослідження дозволяє констатувати наявність стійкої системи статистично значущих зв'язків між рівнем самооцінки, структурними компонентами Я-концепції та ціннісними орієнтаціями майбутніх психологів.

Центральне місце в кореляційній структурі посідає показник самооцінки за Розенбергом, який виявляє тісну позитивну кореляцію з усіма шкалами особистісної Я-концепції. Зокрема, найбільш виражені зв'язки зафіксовано між самооцінкою та показниками емоційної адаптації, самосповнення та автономії. Отримані дані емпірично підтверджують гіпотезу про те, що рівень розвитку

самооцінки впливає на ступінь конгруентності та цілісності образу Я особистості. Високі значення коефіцієнтів свідчать, що позитивне ставлення до себе є ключовим чинником («зв'язуючим»), який забезпечує внутрішню узгодженість уявлень про власні здібності, незалежність суджень та емоційну стійкість майбутніх фахівців.

Особливий науковий інтерес становить характер взаємозв'язків між самооцінкою та термінальними цінностями за Рокічем.

Статистичний аналіз виявив значущі від'ємні кореляції самооцінки з цінностями пізнання та життєвої мудрості. Враховуючи специфіку процедури ранжування, де менше числове значення відповідає вищому рангу значущості, дані результати вказують на пряму залежність – зростання рівня самооцінки супроводжується підвищенням суб'єктивної важливості інтелектуального розвитку та життєвої досвідченості у структурі переконань респондентів.

Аналогічна тенденція спостерігається і щодо цінності розвитку, що свідчить про орієнтацію осіб із високою самооцінкою на постійне самовдосконалення та реалізацію власних можливостей. Цінність впевненості у собі також виявляє значущий зв'язок із самооцінкою, що підтверджує узгодженість між глибинним самосприйняттям та усвідомленими ціннісними пріоритетами майбутніх психологів.

Водночас виявлено, що такі цінності, як щасливе сімейне життя та кохання, практично не мають статистично підтвердженого зв'язку з рівнем самооцінки чи показниками Я-концепції, що може свідчити про автономність емоційно-особистісної сфери приватного життя від загальної професійно-особистісної адаптованості здобувачів.

Показники автономії та доброчесності демонструють високу кореляцію із самосповненням та емоційною адаптацією, що вказує на монолітність Я-концепції у досліджуваній вибірці. Відповідно відчуття власної компетентності та спроможності безпосередньо пов'язане із внутрішньою чесністю та здатністю до самостійного прийняття рішень.

Отже, результати математико-статистичної обробки повністю підтверджують висунуту гіпотезу – розвинена самооцінка виступає детермінантою формування конгруентного образу Я та ієрархізації цінностей, спрямованих на розвиток, пізнання та професійну рефлексію, що є фундаментом для подальшої успішної діяльності у професійній сфері психології.

Узагальнений аналіз результатів емпіричного дослідження дозволяє сформулювати узагальнені висновки щодо взаємозв'язку образу Я, самооцінки та ціннісних орієнтацій майбутніх психологів. Проведене дослідження підтвердило цілісність та внутрішню узгодженість структури самосвідомості респондентів, де центральним інтегруючим компонентом виступає адекватна, стабільно висока самооцінка.

Статистично підтверджено, що рівень самооцінки безпосередньо корелює з показниками конгруентності образу Я, зокрема з емоційною адаптацією, самосповненням та автономією. Таким чином, позитивне самосприйняття є передумовою внутрішньої стабільності та психологічного благополуччя майбутніх фахівців.

Ціннісна сфера досліджуваних характеризується вираженою орієнтацією на індивідуальний розвиток та професійну компетентність. Найвищі рангові позиції посідають цінності впевненості у собі, здоров'я, продуктивного життя та пізнання.

Я-концепція майбутніх психологів відзначається високим рівнем автономії та доброчесності, що у поєднанні з низькою значущістю цінностей суспільного визнання та щастя інших свідчить про сформованість внутрішніх локусів контролю та опору на власні сили.

Високий ступінь конгруентності образу Я проявляється у відсутності значущих суперечностей між базовою самооцінкою та усвідомленими цілями. Статистична однорідність вибірки за показниками самосповнення та доброчесності підкреслює зрілість самосвідомості здобувачів та їхню готовність до автентичного професійного функціонування.

Перспективи подальших наукових розвідок полягають у розробці та впровадженні комплексних програм психологічної підтримки на засадах раціогуманістичного підходу. Пріоритетними напрямками мають стати розвиток резильєнтності та емоційного інтелекту як засобів зміцнення внутрішніх духовних опор. Відновлення особистісного потенціалу та стабілізація українського соціуму можливі лише через усвідомлене зміцнення національної ідентичності та формування адекватного самосприйняття в нових реаліях ковітальної взаємодії. Вивчення цих процесів є фундаментом для побудови морально зрілого громадянського суспільства.

ВИСНОВКИ

В результаті проведених теоретичної та емпіричної частин дослідження було отримано результати, які дозволяють сформулювати помірковані висновки згідно мети та конкретизованих завдань кваліфікаційної роботи:

1. Теоретичний аналіз наукових підходів до вивчення образу «Я», самооцінки та ціннісних орієнтацій особистості дозволив встановити, що в сучасному психологічному дискурсі ці конструкти розглядаються як фундаментальна тріада, що детермінує психосоціальну стійкість індивіда. Образ «Я» постає як відносно стійка та цілісна система уявлень людини про власну сутність, яка включає когнітивний компонент самопізнання, емоційно-оцінний компонент самоставлення та поведінковий вияв у діях. Самооцінка виступає оцінним ядром самосвідомості та індивідуальним судженням про власну цінність, виконуючи важливі захисні та регулятивні функції. У свою чергу, ціннісні орієнтації визначають змістовну спрямованість особистості, де термінальні цінності відображають переконання щодо життєвих цілей, а інструментальні – переважні способи їх досягнення.

2. Емпіричне дослідження особливостей самосвідомості майбутніх психологів виявило, що для більшості здобувачів характерним є адекватний рівень самооцінки з тенденцією до високих значень, що свідчить про стабільне почуття особистої гідності та впевненість у власних силах. Аналіз особистісного виміру Я-концепції за чотирьохфакторною моделлю продемонстрував високі показники за шкалами самосповнення, автономії, доброчесності та емоційної адаптації. Отримані результати вказують на сформованість незалежної особистісної позиції, високу внутрішню етичність та розвинену здатність до саморегуляції, що є необхідною передумовою для успішної професійної соціалізації фахівців соціономічного профілю.

3. Вивчення ієрархії ціннісних орієнтацій дозволило реконструювати аксіологічний профіль майбутніх фахівців, де провідні позиції посідають цінності здоров'я, впевненості у собі, пізнання та розвитку. Така спрямованість

на професійно-особистісне зростання відображає прагнення здобувачів до інтелектуального вдосконалення та максимально повного використання своїх здібностей. Водночас було зафіксовано низьку значущість цінностей розваг та суспільного визнання, що свідчить про свідому відмову від гедоністичних орієнтирів на користь фахової самореалізації. В умовах сучасних проблем, зумовлених воєнним станом, спостерігається також зростання значущості цінностей безпеки та національної ідентичності, що стають внутрішньою опорою для збереження сенсу життя.

4. Статистичний аналіз за допомогою коефіцієнта кореляції Спірмена підтвердив наявність щільної системи взаємозв'язків між досліджуваними параметрами особистісного розвитку. Центральним об'єднуючим компонентом виступає загальний рівень самооцінки, який виявляє значущі позитивні кореляції з усіма структурними елементами Я-концепції, зокрема з емоційною адаптацією, самосповненням та автономією. Крім того, було встановлено, що розвиток самооцінки прямо пропорційно впливає на ієрархізацію цінностей. Досліджувані з вищою самооцінкою надають більшого пріоритету інтелектуальному розвитку, пізнанню та життєвій мудрості. Виявлена монолітність структури самосвідомості підтверджує, що відчуття власної компетентності безпосередньо пов'язане із внутрішньою чесністю та здатністю до самостійного прийняття рішень.

5. Проведене дослідження повністю підтвердило висунуту гіпотезу про те, що розвиток самооцінки є детермінантою формування конгруентного образу «Я» та стійкої системи ціннісних орієнтацій. Гармонійне поєднання цих складових забезпечує особистісну зрілість та психоекзистенційну вітальність майбутнього психолога, дозволяючи йому ефективно функціонувати в умовах соціальної турбулентності. Результати роботи можуть бути використані для розробки спеціалізованих програм психологічного супроводу, спрямованих на розвиток резильєнтності, емоційного інтелекту та профілактику професійного вигорання у здобувачів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березовська Л. Самооцінка здобувачів, що поєднують навчання та роботу. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2022. № 3 (67). С. 153–160.
2. Богачук А. Р. Феномен та структура «Я-концепції» особистості. *Trends of development modern science and practice*. 2021. №. 9. Р. 493–498.
3. Васильченко О., Бацман Є. Образ Я і уявлення про майбутнє у молоді. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2022. № 3 (67). С. 147–152.
4. Вдовіченко О., Кондратьєва І., Балла Л. Психологічні особливості толерантності майбутніх психологів. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2022. Вип. 1 (103). С. 64–77.
5. Гарець Н. О. Психодіагностика : навч. посіб. Дніпро : ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2025. 144 с.
6. Гошовський Я., Рудницький О. Феноменологія Я-концепції особистості у контексті її професіогенези. *Психологічні перспективи*. 2025. № 45. С. 1–12.
7. Гресько І. М. Становлення Я-концепції особистості: структура та етапи розвитку. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія Психологічні науки*. 2024. С. 9–17.
8. Довгальова О. Я-концепція як теоретичний конструкт психології. *Особистість і суспільство: психосоціальні виміри ковітальної взаємодії : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 30 квіт. 2025 р.)*. Тернопіль : ЗУНУ, 2025. С. 339–345.
9. Зінченко Н., Булах І. Особливості психологічного аналізу самооцінювання образу «Я» підлітками в сучасних умовах. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки*. Київ, 2025. Вип. 26 (71). С. 33–46.
10. Зубко В. Зміст і структура готовності майбутніх психологів до професійної мобільності. *Збірник наукових праць Національної академії*

Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки. 2021. № 24 (1). С. 144–159.

11. Кетлер-Митницька Т. С. Особливості аксеологічно-мотиваційної сфери майбутніх психологів. *Актуальні проблеми сучасної психології : матер. Міжнар. наук.-практ. конф.* 2021. С. 13–18.

12. Кононова М. М., Кононов Б. С. Особливості психологічної готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності. *Science in the modern world: innovations and challenges : the 4th Intern. scient. and pract. conf. (December 19-21, 2024)*. Toronto, Canada : Perfect Publishing, 2024. Р. 405–415.

13. Коняєва Л. Духовно-моральні аспекти професійної соціалізації здобувачів-психологів. *Психологія і особистість*. 2021. № 1. С. 196–212.

14. Лазарук А. Програма емпіричного дослідження аксіопсихологічних детермінант вчинку самовизначення майбутніх психологів. *Психологія і суспільство*. 2025. № 92 (2). С. 168–189.

15. Михайлишин У. Б., Гернешій М. В. Поняття самооцінки у вітчизняній та зарубіжній психології. *Scientists and methods of using modern technologies : the 21th Intern. scient. and pract. conf. (May 30–June 02, 2023)*. Melbourne, Australia : International Science Group, 2023. Р. 390–400.

16. Мицишин М., Симканич Т. Зміна професійних ціннісних орієнтації здобувачів-психологів в умовах війни. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. С. 71–78.

17. Пухно С. В. Самооцінка здобувачів закладів вищої освіти як чинник успішності навчання. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Психологія*. 2023. № 2. С. 35–39.

18. Скляренко С., Ніколаєв Л. Динаміка самооцінки та психологічного комфорту в контексті розвитку асертивності психологів-консультантів. *Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ» (October 10, 2025; Oxford, UK)*. 2025. Р. 260–263.

19. Стеценко А. Теоретичні підходи до вивчення проблемних психологічних характеристик у розвитку самооцінки у підлітків. *Науковий вісник*

Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія». 2024. № 5. С. 161–170.

20. Тітова Т. Є. Формування ціннісно-сміслової сфери майбутніх психологів засобами соціально-психологічного тренінгу. *Редакційна колегія*. 2021. С. 298–304.

21. Харченко Н., Дудник О. Особливості Я-концепції майбутніх психологів. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2023. № 4 (72). С. 228–234.

22. Чемеринська Д., Карп'як М. Вплив самооцінки на мотиваційну готовність до професійної діяльності майбутніх психологів. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. С. 132–138.

23. Чумак О. О., Товстуха О. М. Психодіагностика : навч.-метод. посіб. Полтава : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2024. 121 с.

24. Шахов В., Шахов В. Професійна самосвідомість здобувачів-психологів у динаміці фахової підготовки. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2024. С. 88–96.

25. Ягупов В. Ціннісно-мотиваційний компонент професійної компетентності фахівців: методологічний аспект. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. С. 207–219.

26. Cast A. D., Burke P. A theory of self-esteem. *Social forces*. 2002. №80(3). P. 1041-1068.

27. Clay D., Vignoles V. L., Dittmar H. Body image and self-esteem among adolescent girls: Testing the influence of sociocultural factors. *Journal of research on adolescence*. 2005. №15(4). P. 451-477.

28. Filej B., Žvanut B., Kaučič B. M. The connection between chronic diseases and self-image and self-esteem. *Journal of Health Sciences*. 2018. №8(1). P. 54-61.

29. Hulme N., Hirsch C., Stopa L. Images of the self and self-esteem: Do positive self-images improve self-esteem in social anxiety?. *Cognitive behaviour therapy*. 2012. №41(2). P. 163-173.

30. Orth U., Robins R. W. The development of self-esteem. *Current directions in psychological science*. 2014. №23(5). P. 381-387.